

A LOKÁLIS INTEGRÁCIÓ ESZKÖZEI ÉS SZEREPLŐI MÓRON

[DOI 10.35402/kek.2020.2.2](https://doi.org/10.35402/kek.2020.2.2)

Absztrakt

A következő települési esettanulmány Mór város társadalomszerkezetét, a helyi elit, felső-középosztály *integrációs szerepét*, a nevezett réteghez tartozók *társadalmi jellemzőit* mutatja be. Elsősorban arra voltam kíváncsi, hogy a város vezető rétege számára milyen intézmények – formális és informális hatalmi eszközök – állnak rendelkezésre a helyi kultúra, identitás-politika alakítására. Az integrációs mechanizmusok azonosítása mellett a kulcsszereplők közötti kapcsolat megismerésére törekedtem: az együttműködések és konfliktusok természetét is vizsgáltam.

A felvett interjúk alapján az egykori bányászváros rendszerváltás utáni identitásvesztésével párhuzamosan egyre inkább a település középosztályát, felső-középosztályát jelentő sváb közösség tradíciói, a hozzájuk köthető borkultúra került előtérbe. A helyi kultúrpolitika a sváb karaktert, mint – normaadó identitást – egyfajta értékalapú integrációs programot használja. A helyi társadalompolitika legfőbb partnereit a településen jelen lévő civil szervezetek jelentik. A sváb hagyományok felélesztése, a civil szervezetek identitás- és kultúrpolitikába való bevonása jelentős legitimitációs bázist biztosít a városvezetés számára.

Abstract

The following case study describes the social structure of Mór, the role of the local elite, the upper middle class in integration, and the social characteristics of the members of the mentioned classes. First and foremost, I was curious about which institutions – formal and informal tools of power – are available to shape the local culture and identity policies. In addition to identifying the mechanisms of integration, I tried to understand the relationship between key players: I explored the nature of co-operations and conflicts, too.

According to the interviews, along with the loss of identity of the former mining town after the change of regime, the traditions and the wine culture of the Swabian middle and upper middle class became more and more prominent. Local culture

policy uses the Swabian character as a normative identity to promote a kind of value-based integration program. The main partners of local social policy are the NGOs present in town. The revival of Swabian traditions and the involvement of NGOs in identity and cultural politics provide a significant base of legitimacy for the leadership of the town.

Módszertan

A helyi elit/felső-középosztály – és az általuk dominált intézmények – az integráció három területén fejtik ki hatásukat: (a) *gazdasági, hatalmi, politikai* dimenzió (b) *helyi társadalompolitika*, (c) *identitás, kultúra* alakítása. A kutatás célja tehát, hogy (1.) feltárja a „lokálisan integráltak”¹ csoportjának az integráció egyes dimenzióiban betöltött funkcióit, (2.) meghatározza a helyi elit összetételét és sajátosságait, valamint (3.) feltérképezze a lokális integráció gyakorlatait.

Ez az írás az esettanulmány módszertani megközelítésén (Gerring 2006; Yin 2009) alapul. A kutatási területen két alkalommal – áprilisban és májusban három-három napot töltve – összesen 22 félig-strukturált interjút készítettem, a felvett interjúkon ezt követően tartalomelemzést végeztem.² Az interjúk során az interjúalanyok felé kommunikált témák – fejlesztéspolitika, kulturális élet – keretezésében az integráció mikéntjéről, működéséről, helyi gyakorlatáról próbáltam információt szerezni. Mivel a gazdaság és a politika szférája mellett a helyi

1 „A lokálisan integráltak (9,2%) csoportjának civil és politikai aktivitása kiemelkedik a többiek közül, emellett meglehetősen kapcsolatgazdagok is, valamint a szubjektív kirekesztettség érzetük is átlag alatti. Az intézményi bizalom némileg átlag feletti, a normaszegés elítélése és a munkaintenzitás átlag körüli a csoportban. Ebben a csoportban a legmagasabb a községekben élők (35,5%) és a legalacsonyabb a budapestiek aránya (11,8%), valamint a második legmagasabb a diplomások aránya (30,3%). A csoport politikai aktivitása különösen a politikusokkal, önkormányzati képviselőkkel való kapcsolatfelvétel és a civil szervezetek támogatása esetében emelkedik ki az átlagból” (Kovács et al 2016:9).

2 A kutatás az MTA Kiválósági Együttműködési Program Mobilitás Kutatási Centrum keretében készült.

integrációban a városi civil szervezetek is fontos szerepet játszanak, ezért az utóbbi terület részletesebb vizsgálatát is elvégzem. A társadalmat összetartó, a társadalmi szereplők együttműködését kiváltó és motiváló, illetve az ezekkel ellentétesen ható jelenségeket és folyamatokat egyéni, intézményi és kapcsolati szinten elemzem.

Az interjúalanyok kiválasztása részben előzetes dokumentumelemzés alapján, részben a „hólabda módszer” segítségével történt. A nyilvánosan elérhető fejlesztési dokumentumokból, az elnyert pályázati források nagyságrendjéből, valamint az önkormányzat honlapja és a vonatkozó sajtóbeszámoló alapján következtetni lehetett a város társadalmi-gazdasági életének meghatározó szereplőire. Az első körben rögzített interjúk során pedig beszélgetőpartnereimet arra kértem, hogy javasoljanak további interjúalanyokat.

A városi közélet „hivatásos alakjai” (politikuskok, önkormányzati dolgozók stb.) mellett a civil szféra (művészeti-kulturális alapítványok, egyesületek) és a gazdasági élet (kereskedelem, turizmus-vendéglátás) meghatározó aktorainak viszonyrendszerét vizsgálom. Interjúalanyaim között a városvezetés és a helyi ellenzék, az önkormányzat szakapparátusának irányítói, a szociális ellátórendszer dolgozói, művészek, pedagógusok, civil szervezeti vezetők, a turizmusban-vendéglátásban érdekelt vállalkozók, borászok, a kisebbségi önkormányzatok elnökei, véleményformáló értelmiségiek és gyári dolgozók egyaránt megtalálhatóak.

Az interjúalanyok többségével szabadon beszélhettem, csupán két önkormányzati dolgozó nem járult hozzá, hogy hangfelvételt készítek. Ezek felidézésekor a beszélgetés során leírt jegyzeteimre támaszkodtam. A helyi rész-szegregátumban végzett munka során a polgármester, a Szociális Iroda vezetője, valamint a körzet önkormányzati képviselője is elkísért. Bár jelenlétük meghatározta az ott élőkkal folytatott beszélgetés kontextusát, a helyiek problémáiba, életkörülményeikbe – legalábbis részt vevő megfigyelőként – így is betekintés nyertem. Mivel valamennyi azonosított társadalmi csoport képviselője, illetve számos integrációs ágens megszólításra került, az így kialakult válogatás tematikus szempontból reprezentatívnek tekinthető.

Elméleti keretek

Az MTA Kiválósági Együttműködési Program Mobilitás Kutatási Centrum keretében megvalósuló

kutatás tematikai keretét az MTA TK-ban kidolgozott új társadalom modell (integrációs modell) biztosítja, amely a korábban használt rétegződési sémákhoz képest sokkal több társadalmi jellemzőt foglal magában, szignifikáns elemzést biztosítva a jelenkori magyar társadalom egyenlőtlenségeinek, és az azokat létrehozó társadalmi, gazdasági és politikai mechanizmusok megértéséhez.

Mielőtt rátérek a helyi integráció egyes elemeinek vizsgálatára, igyekszem röviden összefoglalni az integrációt működtető mechanizmusok elemzésének lehetséges megközelítéseit. A 2010 utáni társadalompolitika megértéséhez részben a redistribúció új formáinak, részben a helyi közeposztály tradícióinak felértékelésén – olykor „újrateremtésén” – alapuló kultúrpolitika leírása vezethet közelebb.

A redistribúció szakirodalmában elsősorban az újraelosztás jóléti funkcióival, szakpolitikai eszközeivel foglalkozik. Egyre többen hívják fel azonban a figyelmet arra, hogy az újraelosztást nem lehet szűken a szociális és jóléti kiadások szférájában értelmezni (Gerő – Vigvári 2019). Az állami vagy uniós szintű újraelosztás az egyes települések infrastruktúra-fejlesztéshez, a K+F tevékenységekhez kapcsolódó kiadásokban is megjelenik, a mezőgazdasági, pénzügyi, ipari ágazatok működését is befolyásolhatja (Voszka 2006). A jóléti redistribúció mellett teret nyert a projekt alapú redistribúció, jelentősen megerősödött a politikai célok mentén vezérelt rekombináns redistribúció is (Gerő – Kovách 2015). Több kutatás vizsgálta, hogy az újraelosztás miként tölthet be egyszerre szociális és településfejlesztési célokat, az egyes helyi modellekből milyen lokális hatalmi struktúrák következnek, a decentralizált újraelosztás miként járul hozzá a politikai szempontú elosztás erőteljesebb érvényesítéséhez (Kovách 2007; Sjöblom-Löfgren – Godenhjelm 2013). Úgy tűnik, hogy nem csupán megerősödik azok szerepe, akik a projektek lebonyolításában kulcsszerepet játszanak (Kovách – Kucerova 2006, 2009), hanem a lokális elit ezen keresztül nyer lehetőséget a hatalmi viszonyok stabilizálására, a helyi státuszviszonyok befagyasztására (Sociologia Ruralis 2000/2, LEADER-különszám).

A fejlesztések során egyre gyakrabban az endogén megközelítés (Megyesi 2014) érvényesül: a beruházások a lokális adottságokból indulnak ki, a helyben jelentkező igények kielégítésére törekkeznek. A tervezés fázisában és a projektek megvalósításában is a helyi szereplők elképzeléseire, szaktudásukra támaszkodnak. A lehívható európai uniós

és nemzeti támogatásokat a helyi vállalkozói tőke egészíti ki. A politikai, közigazgatási, kulturális és vállalkozó elit lokálpatriotizmusa a helyi gazdaságfejlesztés szándékával párosul, a fejlesztési projektek növekvő arányban használják erőforrásként a helyi kultúra elemeit (Kovách 2007). Ugyanakkor – amint már más esettanulmányok is rámutattak – a vertikális kapcsolatokon nyugvó, összekapcsoló társadalmi tőke negatív hatásai is megmutatkoznak: a források elsősorban a jobb érdekérvényesítő képességű, a tervezési fázisba is bekapcsolódó középrétegek érdekeit szolgálják, a fejlesztési intézményrendszerben a politikai lojalitás is szervezőelvé válhat (Megyesi 2014).

Szintén megfigyelhető, hogy a forrásoknak az alsóbb társadalmi csoportoktól a felsőbb osztályok irányába történő átcsoportosításával (Szikra 2018) párhuzamosan a helyi kultúrpolitika rendre „ideológiai kapaszkodót” biztosít a középrétegek számára. A kisvárosokban a társadalom politikai integrációjának meghatározó eszköze az az identitáspolitika, amely a múlt elemeinek felhasználásával teremt közösségi kohéziót (Csurgó 2014; Csurgó – Szatmári 2014; Csurgó – Kovách 2018). Bár a vizsgált településen a svábok lélekszáma tíz százalék alatti, jelenlétük város-karakterológiai szempontból meghatározó. A rendszerváltás után a német közösség formális szervezetekbe tömörülve igyekezett identitásuk artikulációjáért harcolni (Sz. Tóth 2006). Ebben a klasszifikációs küzdelemben a sváb identitástudat nem elsősorban nyelvi-etnikai, hanem értékközösségként definiálható: leginkább a némettség presztízse, a hozzájuk társított pozitív sztereotípiák kerültek előtérbe (Bindorffer 2001). A németység tradíciói azonban nem csupán a „magas kultúrában” gyökeresedtek meg: a vegyes nemzetiességű településeken már a két háború között hagyományra volt a szüreti felvonulásnak, amelyben a sváb és magyar népi szokások keveredtek. Az „újraeremelt” szokások a kilencvenes évektől sokfelé váltak önkormányzati ünneppé (Sz. Tóth 2006).

Amint Mór esetében látni fogjuk, a települési hagyományok megerősítésében, felélesztésében a civil szervezetek, a harmadik szektor is közreműködik. A borászat, a turizmus, a művészeti tevékenységek és a hozzájuk kötődő események megvalósítása nem csupán közösségen belüli elismertséget teremt, hanem a hatalmi pozícióik megszerzéséhez és megszilárdításához is hozzájárul.

Noha a korábbi és az új EU-tagállamokat összehasonlító Eurobarometer-kutatások világossá teszik, hogy a posztkommunista Közép-Európa

államaiban jóval szerényebb a civil aktivitás presztízse és elterjedtsége (Szabó 2009), Mór településméretéhez viszonyítva jelentős civil szerepvállalással találkozhatunk. Mivel a nyugat-európai országokhoz képest hazánkban is alacsonyabb a civil szféra aktivitása, Mór esetében adekvát kérdésként vehető fel, hogy a civil szervezetek magas számát a helyi társadalom állapotának indikátoraként fogadhatjuk-e el.

A politika és a civil társadalom rendszerváltás utáni viszonyát tekintve kétféle megközelítés létezik (Miszlivetz 2010). Az egyik felfogás szerint a képviseleti demokrácia világában a civil társadalompolitikai szereplésének ideje lejárt, helyüket a politikai pártok parlamenti küzdelmei veszik át. Érdekképviseleti tevékenységükre elsősorban azokon a területeken van szükség, ahol az állam és a politikai pártok nem tudnak megfelelően teljesíteni. A civil társadalom tehát kiegészítője, támogatója, ám semmiképpen sem kezdeményezője a politikai döntéseknek. Ezzel szemben a civil társadalom komplexebb fogalmának hívei szerint éppen a civil társadalom az a dinamizáló tényező, amely tevékenységének köszönhetően magát a demokráciát is képes megújítani. E felfogás szerint nincs mereven meghúzható határ a politikai osztály és a civil társadalom között (Miszlivetz 2010).

A politikai és civil társadalom eltérő szerepének, logikájának feloldására Arató András kínált megoldást. Arató elfogadja ugyan a politikai és a civil társadalom elkülönülését, ám szükségesnek látja a politikai szféra nyitottságát a civil társadalom irányába. Szerinte a két szféra közötti állandó és részben „spontán intézményesült” interakció az, ami a 21. századi demokrácia önreflexió és önkorekciók képességének biztosítója (Miszlivetz 2010). A civil szféra működése olyan diszkurzív szempontokat és eljárásokat vihet be a politika területére, amelyek a különböző társadalmi csoportokkal való párbeszédre, egyeztetésre sarkallják a mindenkori hatalom gyakorlóit (Arató – Cohen 1992). A civil részvételben érintettek aránya a demokratikus intézményekben vetett bizalom mértékét jelzi. A civil társadalom mozgalmainak alapja tehát az emberi és állampolgári jogok érvényesülése, tevékenységük a jogállamiság és az értékpluralizáció garanciájaként is felfogható (Gerő 2012).

A fentieknek megfelelően azt a kérdést is meg fogom vizsgálni, hogy a helyi közéletben központi szerepet játszó civil egyesületek milyen módon szolgálják a lokális integrációt, esetenként miként hatnak ellene. Tevékenységük elősegíti-e a

1. számú táblázat: Mór legfontosabb mutatói

Mutató	Érték
Állandó népesség (2011)	14 221 fő
Terület (2011)	108,6 km ²
Népsűrűség (2011)	131,4 fő / km ²
Természetes szaporodás, fogyás egyenlege (2014)	- 2,1 %
Aktivitási ráta (2011)	49 %
Foglalkoztatott (2011)	45,2 %
Munkanélküli (2011)	4,1 %
Inaktív kereső (2011)	28,0 %
Eltartott (2011)	22,7 %
Helyi iparüzési adóbevétel (2016)	2 189 921 e Ft
Helyi idegenforgalmi adóbevétel (2016)	7 273 e Ft

(Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés)

különböző társadalmi csoportok közötti egyenlőtlenségek mérséklését, a hatalmi viszonyok demokratizálódását vagy éppen a fennálló a státuszviszonyokat erősítik-e.

A város bemutatása

A móri járás Fejér megyében, Székesfehérvár megyeszékhelytől észak-nyugatra, a Bakonyt a Vértestől elválasztó törésvonalban, a Móri-árokban fekszik. Földrajzi elhelyezkedését tekintve Komárom-Esztergom és Veszprém megye területével is határos. Az ország hét nagy régiója közül a Közép-Dunántúli Régióhoz tartozik. Járásközpontja Mór, ahol a járás több mint kétötöde, megközelítőleg tizenhétvenezer ember él. Az elmúlt öt-hat évben nagyjából háromszáz fős lakosságcsökkenés volt tapasztalható, amelyet a város vezetése az emelkedő ingatlanáraknak tulajdonít.

Noha a városi gimnáziumot egyre többen választják, sokan székesfehérvári, illetve győri középiskolákba iratják gyermekeiket. A csekély mértékű elvándorláshoz szintén hozzájárul, hogy Mór nem rendelkezik felsőoktatási intézménnyel. A reálszakmákban megfelelő az ellátottság, azonban számos humán munkakör (pl. pedagógus, gyógypedagógus, pszichológus) hiányszakmának számít. Újabban a fellendülő borászat, illetve

a kereskedelem-vendéglátás sokakat visszacsábít Móra.

Mór fekvése közlekedési-úthálózati szempontból kedvező. A térségi közlekedés legfontosabb eleme a 81. számú főút, amely Székesfehérvárral, illetve Győrrel kapcsolja össze a várost. A 8127. jelzésű út Tatabánya összekötését biztosítja a 8-as és az M7 gyorsforgalmi úttal. A főváros megközelítése székesfehérvári, illetve tatabányai átszállással, valamint közvetlen buszjáratokkal is biztosított. A Budapest elérése vasúttal szintén székesfehérvári átszállással lehetséges. A város munkaerő-piaci vonzáskörzete mintegy 30 km sugarú körzetre terjed ki, amelynek gazdasági, kereskedelmi és kulturális központja (ITS 2015).

A Móri járás gazdasága ipari jellegű, a járásközpontban az autóalkatrész-gyártás, a járműiparhoz kapcsolódó ágazatok jelentős múltra tekintenek vissza. Az államosítások nyomán az 1950-es évektől a szén- és bauxitbányászat gazdasági fellendülést eredményezett, az 1960-as években a szocialista iparosítás jegyében új üzemeket (Ikarus, Csepeli Fém-művek, Budalakk) telepítettek a környékre. Ekkor honosodott meg a jármű- és fémipari technológia a városban. Az ipari üzemek mellett a mezőgazdaság szerkezete is átalakult, a nagyüzemi termelés vált elsődlegessé.

Az ipari és mezőgazdasági foglalkoztatottság növekedése lakásgondokkal járt, amelyet a város

vezetői elsősorban új belvárosi lakótelepek építésével kívántak megoldani. A panelépítkezések hatására a '70–80-as években megnőtt a lakásállomány, jelentős számban költöztek Móra a környező települések lakói is.

A 2011-es népszámlálás során a lakosság 83,4%-a magyarnak, 8,3% németnek, 1,1% cigánynak, 0,5% pedig románnak mondta magát. A városban jelen lévő nagyvállalatok munkaerő-igénye miatt – az ingázó vendégmunkásokon túl – a kilencvenes évek eleje óta nagyobb számban vannak jelen mongol állampolgárok. Ők eleinte a helyi fonóüzemben, majd a varrodában dolgoztak, amely jelenleg a Rába tulajdonában áll. A mintegy háromszáz főt kitevő közösség a város lakótelepi részén él. Bár az itt letelepedett mongol lakosság első generációja elkülönült életvitelt folytat, gyermekeik integrálódtak a helyi társadalomba: a múlt évben egy mongol gyermek nyerte az általános iskolai szépírási versenyt.

Mór kisvárosi méretéből következően belterületi részein markánsan elkülönülő városrészek nem határozhatóak meg. Területileg csupán az egykori Bányász-telep válik el valamelyest a város egészétől, ugyanakkor mára ezt a részt sem csupán az egykori bányásztelep lakja: a terület számos fiatal családnak ad otthont, társadalmilag heterogén összetételűvé vált. A városban alacsony számban jelenlévő roma lakossággal részben a település belső részén elszórtan, részben az Árkpuszta nevű, a városhatártól két kilométerre lévő rész-szegregátumban találkozhatunk.

A KSH szegregációval veszélyeztetett területként jelöli meg a közigazgatásilag szintén Mórhoz tartozó, a várostól tíz kilométerre fekvő Felsődobost. Utóbbi falusias jellege, idősödő korösszetétele, és alacsonyabb ingatlanárjai ellenére interjúalanyaim szerint nem tekinthető szegregált övezetnek. A város többi része főként családi házas, kertvárosias beépítésű, a felső rétegekre sem jellemző villanegyed-jellegű elkülönülés, csupán a legkésőbb felparcellázott utcákban jelennek meg nagyobb arányban új építésű, modern házak.

A helyi integráció eszközei és szereplői

A következőkben a város társadalomszerkezetében megfigyelhető integrációs erők szerepét és eszközeit a helyi gazdaság, társadalom- és kultúrpolitika dimenzióiban vizsgálom meg. Mivel a rendszerváltás óta mindössze két polgármester állt a város élén, ezért a hatalmi viszonyok és az

integráció-sémák összevetése során is visszaalakok a jelen szempontjából releváns múltbeli eseményekre.

Hatalmi viszonyok

A lokális társadalom helyi hatalomhoz való viszonya alapvetően tekintélytisztelő és apolitikus. Interjúalanyaim szinte kivétel nélkül tartózkodtak attól, hogy akár a helyi, akár az országos politika ügyeiben direkt módon állást foglaljanak. Politikai, kulturális orientációjukra vonatkozó kérdéseimre jellemzően kitérően válaszoltak vagy a városvezetést támogató véleményüknek adtak hangot. A város életét meghatározó politikusok, intézményvezetők, a döntésekre befolyással bíró más közéleti szereplők valamennyien móri gyökerűek³ és évtizedek óta „beágyazottak”. A politikai funkciókat viselők és az önkormányzat szakapparátusát vezetőik között is többekkel találkoztam, akik pozícióikat választási ciklusokon átívelően megőrizték.

A hatalmi viszonyok stabilitása a rendszerváltás óta jellemző a városra. Az első polgármester tizenhat évig állt a város élén, a jelenlegi vezető 2006 óta tölti be hivatalát. A leköszönő baloldali polgármester távozásakor a jobboldal jelöltjét javasolta utódjául. A közhivatalok élén állók pozíciója általában is „jogfolytonos”: az első polgármester édesapja TSZ-elnök volt, ő maga tanácselnökként élte meg a rendszerváltást. A jobboldal jelöltje már a harmadik ciklusát tölti, előtte két évig városfejlesztési igazgatóként működött. Korábban Székesfehérvár alpolgármestereként szerzett városvezetői tapasztalatokat.

Hasonló tendencia figyelhető meg az országgyűlési képviselők választása esetén is: a korábbi polgármestert valamennyi alkalommal megválasztották, amikor elindult az országgyűlési választásokon.⁴ Hozzá hasonlóan a jelenlegi képviselő is a harmadik ciklusát tölti az Országgyűlésben.

A város vezetését 2006-ban egyszerű többséggel vette át a jobboldal, az utána következő két választás alkalmával már abszolút többséget szereztek, jelenleg valamennyi választókörzet Fideszes. Az ellenzék szerepe marginális: a helyi irodával nem rendelkező Jobbik egy mandátumot szerzett, míg

3 Relatív kivételt éppen a 2006 óta hivatalban lévő polgármester jelent: ő ugyan szintén rendelkezik móri felmenőkkel, ám fehérvár- és székelyvárosi születésű.

4 Az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény hatályba lépése után a polgármesteri és az országgyűlési képviselői tisztség összeférhetetlenné vált.

az MSZP-DK⁵ jelöltjeként a korábbi alpolgármester jutott be a képviselőtestületbe. A Mór Város Jövőjéért Egyesület 2006-ban a helyi jobboldal szövetségeseiként szerzett mandátumot. A szövetség felbomlása⁶ után, 2010-ben az egyesület polgármester-jelöltet is indított, ám a korábbi hat helyett csupán két képviselői helyhez jutottak, két képviselőjük pedig már a Fidesz színeiben került ismét a képviselőtestületbe. 2014-től az MSZP-DK és a Jobbik mellett a Mór Város Jövőjéért Egyesület is csak egy mandátumot birtokol.⁷

A helyi ellenzék véleménye szerint a jobboldal egymást követő abszolút győzelme valamelyest megváltoztatta a városi demokrácia működését: a kevesebb testületi vita mellett az ülések időtartamának rövidülése is a városvezetés erejét jelzi. Egyik beszélgetőtársam ugyanakkor arra is utalt, hogy a város irányítására nem csupán a regnáló polgármesternek, hanem az országgyűlési képviselőnek is döntő befolyása van.

A fentieknek megfelelően a helyi integráció legfontosabb szereplője hagyományosan a város politikai vezetése. Amint látni fogjuk – ha eltérő eszközökkel is – mindkét polgármester egy-egy válságidőszakban tudta konszolidálni a helyi társadalom viszonyait. Noha a hivatalát 2006 óta betöltő polgármester „kívülről” érkezett a városba, nem tősgyökeres lakosként is meghatározó befolyást gyakorol a móri identitás alakulására. Ahogyan elődei ugyesen használták ki a város gazdasági adottságait, úgy az új polgármester is jó érzékkel ismerte fel a sváb közösségben és a civil szférában mozgósítható integrációs potenciált.

Gazdaság és integráció

A rendszerváltás kezdetben Móron is gazdasági és foglalkoztatási nehézségeket okozott. A szocialista ipari üzemek bezárása, a bányák leépítése, illetve az Állami Gazdaság felszámolása hamar éreztette hatását: a munkanélküliség 1992-re 15 százalék fölé emelkedett. A '90-es évek elejétől azonban a város előnyös fekvését, infrastrukturális

és munkaerőpiaci adottságait kihasználva a 81-es főút melletti 35 hektáros területen új ipartelep hoztak létre. Itt elsősorban külföldi – német, amerikai, japán, spanyol érdekeltségű – közepes és nagyvállalatok telepedtek meg. A külföldi tulajdonú járműipari vállalatokat a városvezetés tudatosan vonzotta ide: az első befektetők számára jelképes, 1 forint/négyzetméter áron értékesítették a szükséges területet. A sváb közösség nyelvtudására, a Mórról elszármazott németek kapcsolataira támaszkodva a helyi ipari hamar új erőre kapott. Ebben az 1990-ben létrejött freudenbergi testvérvárosi kapcsolatok mellett a német autóiparban számos vezető pozíciót betöltő móri származású Schindele Wendel⁸ személye is komoly szerepet játszott. Vele a korábbi és a jelenlegi polgármester is rendszeres viszonyt ápolt.

A külföldi beruházók főként az IKARUS móri gyáránál meghonosodott ipartechnológiai kultúrára építve zöldmezős beruházással hozták létre gyáraikat. Jelenleg autóüléseket, ülésmozgató automatikát, kábelkötegeket és gépkocsi-szerelvényeket gyártanak. A város északnyugati határában fekvő gyárüzemek mára több mint 56 hektáros iparterületre terebélyesedtek, a terület 2007-ben Ipari Park rangot kapott. Az itt működő 16 nagyvállalkozás több mint 6000 embert foglalkoztat.

Az iparfejlesztéssel a munkanélküliségi ráta már az ezredforduló előtt hat százalék alá szorult. A nagyvállalatok tartós jelenlétének köszönhetően a városban gyakorlatilag megszűnt a munkanélküliség, sőt munkaerő-szükségletük kielégítésére egyre nagyobb számban jelentek meg külföldi – főként ukrán és szerb – alkalmi munkavállalók. A betelepült multinacionális cégek tehát nem csupán a helyi és környéki műszaki értelmiségieket, szak- és betanított munkásokat integrálták, hanem hatásukra jelentősen nőtt az ipari és kereskedelmi vállalkozások száma, minőségi fejlődés történt a szolgáltatások terén is. A hagyományos turizmus mellett a móri ipar munkaerőigényét kiszolgáló vendégmunkások-idénymunkások számára nyújtott szolgáltatások (pl. szoba- és lakáskiadás) az év egészében bevételt termelnek a helyi lakosságnak.

5 A Demokratikus Koalíció a jobbikhoz hasonlóan nem rendelkezik önálló móri irodával, alapszervezettel.

6 Információim szerint a szövetség felbomlásához egy ingatlanvita vezetett: a Fidesz-frakció nem szavazta meg az Mór Város Jövőjéért Egyesület által irodának kiszemelt épület használatát.

7 Képviselőként az egyesület 2010-es polgármester-jelöltje szerzett mandátumot.

8 Prof. Dr. Schindele Wendel 1935-ben született Móron, sváb család gyermekeként. Üzletemberként, autóipari mérnökként, felső vezetőként olyan cégek magyarországi letelepedésében bábáskodott, mint az Audi, a Bosch, a Continental vagy a Daimler. 2015-ben szülőhelyén, Móron helyezték örök nyugalomra. Temetésén Martin Winterkorn, a Volkswagen AG igazgatótanácsának elnöke mondott beszédet.

A városi gazdaság több lábbon állása érdekében a 2006 utáni városvezetés a helyi vállalkozásokkal együttműködve törekszik arra, hogy Mór ne csak a hagyományos tavaszi és őszi rendezvényekhez kapcsolódóan, hanem egész évben borturisztikai célpont legyen. A gazdasági jövőkép megfogalmazásakor a szőlőtermesztés és a borászati hagyományok kerültek előtérbe, amelyek termelő iparágként és a turizmus bázisaként is megjelennek. Az erősödő turizmusnak köszönhetően a borászatban, vendéglátásban érdekelt vállalkozók településen belüli súlya is erősödött: a helyi identitás megteremtése mellett egyre jelentősebb foglalkoztatókká váltak. A velük készült interjúim tanulsága szerint azonban egységes fellépésük ritka: bizonyos ellentéteket az elmúlt rendszerből, illetve a rendszerváltás időszakából hoznak magukkal, más konfliktusokat az élesedő piaci verseny váltott ki. Az egykori Állami Gazdaság felosztásából nem minden bortermelő részesedett azonos arányban, mára sokak számára a művelés alá vonható földterület hiánya akadályozza a fejlődést. Miközben a városban jelenlévő svájci-magyar befektető nagyarányú földvásárlásaival és fejlesztéseivel jelentősen hozzájárult a borvidék elismertségéhez, tevékenysége óhatatlanul ellenérzéseket vált ki a kevésbé tőkeerős konkurenciából.

Noha a móri borászok közel sem tekinthetők egységes közösségnek, a bortermelők munkája és a hozzájuk kötődő ünnepek a városarculat és a város hétköznapi élete szempontjából is meghatározó. A két hagyományos pincesor (Ezerjő és a Hársfa utca), valamint a Mórt a szomszédos Csókakövel összekötő borút a város legfontosabb turisztikai látványosságai közé tartozik. A móri zászlósbor, az *Ezerjő*, a város hivatalos szlogenjében is szerepel: „Mór az EZERJŐ városa!”. Mór hivatalos mottója tehát kifejezi és megerősíti a borkultúrához kapcsolódó identitást, valamint településmarketing szempontból is hasznos. A mottó többretegű jelentése egyrészt középpontba helyezi a városhoz kapcsolódó bormárkát, valamint az „ezer jót” kínáló turisztikai célpont lehetőségét is sejteti.

Mór társadalom- és gazdaság szerkezetének alakításában lényeges szerepe van két külföldről hazatelepült családnak. A Móri Borvidék egyik legnagyobb borászatát, valamint a város egyik legnívósabb vendéglátóhelyét tulajdonló vállalkozó az elmúlt években közel két milliárd forintot fektetett helyi érdekeltségeibe. A '71-ben disszidált svájci-magyar állampolgár a környék legnagyobb és legkorszerűbb szőlészeti-borászati és pezsgőüzemét hozta létre. Mivel Magyarországon 500 hektár alatt nem létezhet

borvidék, így amikor 2008-ban az egykori Móri Állami Gazdaság szőlőföldjeit árverésre bocsájtották, kérdésessé vált a borvidék önálló fennmaradása. Az ekkor megszerzett – és azóta is gyarapított – szőlőföldjeivel a nagybefektető összesen 168 hektárt tart szőlőművelés alatt, így sokan a Móri Borvidék megmentőjének tekintik. Étterme és borászata mellett jelenleg egy bungalow-park építésén is dolgozik, számos helyi polgárnak ad munkát.

A Svájc és Magyarország között ingázó vállalkozó mellett egy másik, Németországból a '90-es évek elején hazatelepült – szintén móri sváb gyökerű – család tevékenysége is a város arculatának és turisztikai vonzerejének alakítója. A jelenleg is megközelítőleg 300 főnek munkát biztosító szerszámgyártó céget a családfe alapította. Az 1992 óta működő, XVII. századi parasztházakból kialakított hotel-étterem, a 2000-ben elkészült lovarda, majd a 2004-ben megnyílt wellness hotel is hozzájuk tartozik. A német vállalkozó pusztavámi születésű felesége a család vendéglátóipari érdekeltségeinek irányításán túl is számos fontos kezdeményezés motorja: a Móri Borvidék TDM Egyesület alapítójaként – sokáig elnökeként – a városi-térségi turizmus fejlesztésének, a Közművelődési Közalapítvány korábbi elnökeként pedig a helyi kultúrának is meghatározó szereplője. Ma is több helyi civil szervezetben aktív. Noha a férj halála után a gyárat értékesítették, a családi vállalkozások ma is közel hatvan embernek biztosítanak megélhetést.

A település korábbi és jelenlegi vezetése tehát helyesen ismerte fel a város földrajzi elhelyezkedésében, a nagyarányú német ajkú népességben rejlő munkaerőpiaci lehetőségeket. A 2008-as gazdasági válság idején megfogalmazódó új fejlesztési irányok (turizmus, borturizmus) tekintetében is konszenzus uralkodik. Noha a betelepülő multinacionális nagyvállalatok vezetése interjúalanyaim szerint nem befolyásolja érdemben a lokális közélet alakulását, a közigazgatási és helyi gazdasági elit szoros együttműködése a hatalmi viszonyok stabilitását eredményezi. Mór politikai és vállalkozó elitjének a helyi hagyományok megőrzésére, felélesztésére tett kísérlete a gazdaságfejlesztés szándékával párosul: a településen végbement idegenforgalmi beruházások tervezésében a helyi vállalkozók részvételével működő civil szervezetek is partnerek.

Társadalompolitika és integráció

Interjúim tanúsága szerint a város hétköznapijába az országos politika ügyei kevésbé gyűrűznek be,

a helyi közelet leginkább a nagyszámú civil szervezet berkein belül zajlik. A város méretéhez képest jelentős civil aktivitás tapasztalható: a közel ötven bejegyzett szervezet közül nagyjából harmincban folyamatos munka zajlik. A jelenlegi városvezetés tudatosan támogatja törekvéseiket, számos kérdésben nyíltan is támaszkodik az általuk megjelenített közösségekre. Míg a település első polgármestere a civil szervezetekkel távolságtartóbb – olykor konfliktusos – viszonyt ápolt, a jelenlegi polgármester saját honlapján is feltünteti civil szervezeti tagságait. Beszélgetésünk során úgy fogalmazott, hogy a településen belül azért sincsenek hangos viták, mert a helyi közbeszédet alakító szervezetek igényei „homogén csoportonként ki vannak elégítve”. Az önkormányzat évi 30 millió forintos pályázati alap létrehozásával is segíti a civil szféra tevékenységét.

A Móri Városvédő és Szépitő Egyesület története és munkássága jól illusztrálja a civil érdekérvényesítés és a helyi politika kapcsolatának alakulását. Az egyesület vezetőjével készített interjú során kiderült, hogy noha a 28 éve alakult szervezet alapítói között többen is az önkormányzat hivatalaiban dolgoztak, az akkori városvezetés eleinte gyanakvással szemlélte tevékenységüket. A város építészeti örökségének megóvására létrehozott szervezet a kezdeti politikai ellenállást megtörve az országban második településként⁹ érte el, hogy helyi védelmi rendeletet alkossanak az érintett épületekről. A műemlékvédelmi tevékenységük mellett az egyesület a köztér megújítása érdekében is jelentős lobbierőt fejtett ki.¹⁰ A jelenlegi városvezetés felismerve a civil szervezet társadalmi támogatottságát, szoros együttműködésre törekszik az egyesülettel: működési támogatást és irodát biztosít részükre, maga a polgármester is belépett az egyesületbe.

Az általam megismert civil szervezetek a sport, az egészségvédelem, bizonyos szociális funkciók és szakmai érdekképviseleti tevékenységek mellett hangsúlyosan a helyi identitás- és kultúrpolitika partnereiként jelennek meg. Működésük középpontjában elsősorban a középosztály megerősítése, kohéziója, részvételre való szocializálása áll. Aktív tagságukban szintén a közép és felső rétegekhez tartozó személyek felülreprezentáltak, vezetőik többnyire bensőséges viszonyt ápolnak az önkormányzat hivatali-politikai irányítóival. A velük szorosan

9 Az országban elsőként Vácon fogadtak el helyi védelmi rendeletet.

10 Az Erzsébet téren 2011-ben felállított Wekerle-szobor is az egyesület kezdeményezésére, politikai, civil, lakossági és vállalkozói összefogással valósult meg.

együttműködő önkormányzat sok esetben rajtuk keresztül éri el és mobilizálja a városi lakosság szélesebb rétegeit.

Az egyesületi vezetők közül többen számoltak be olyan általuk szervezett „véleménykutatásról”, amely sikerrel szondázta a helyi közösség igényeit. A lakossági igényfelmérések eredményeinek a városvezetés igyekszik érvényt szerezni. A móri városvédők például valamennyi helyi általános és középiskolást (valamint szüleiket és nagyszüleiket) megkérdezték azzal kapcsolatban, hogy infrastrukturális szempontból mi hiányzik a város életéből. A szervezeten és az iskolákon keresztül beérkezett 1077 javaslatot az önkormányzat figyelembe vette: ezek eredményeként – többek közt – valamennyi városi lakótelepen közösségi szalonnasütő létesült, szintén hatásukra indult meg a szabadtéri mozgáshelyiségek, illetve a városi strand korszerűsítése. A városfejlesztéshez kapcsolódó előzetes kutatásokhoz a Móri Borvidék TDM Egyesület online kérdőívvel, valamint a különböző városi rendezvényeken igényfelmérő, illetve elégedettségi kérdőívvel járult hozzá. A turisztikai egyesület idén két pályázatot is kiírt, amelyben fiatalok adhatnak ötletet részben a hiányzó programok, részben a meglévő móri értékek népszerűsítését illetően.

A civil szervezetek nem csupán az identitáspolitika bázisának tekinthetőek, hanem a városarculat szempontjából meghatározó programok lebonyolításában is fontos szerepet játszanak. Mivel véleményük a fejlesztéspolitika és a városi turizmus jövője szempontjából is meghatározó, ezért e szervezetek vezetésében a helyben fontos véleményformálók, a vendéglátásban és borturizmusban érdekelt családok mellett a városi döntéshozók egy része is megjelenik.¹¹

11 A 24.hu májusi cikkében a Móri Család és Karrierpont Egyesületnél tapasztalt visszasságokról ír. Móri Város Önkormányzata és a Móri Borvidék TDM konzorciuma 200 millió forintot nyert „Nő-Központ létrehozására”, valamint programok és képzések lebonyolítására. Ezek főszervezője Törőné Varga Mónika, aki Törő Gábor, a Fidesz móri országgyűlési képviselőjének felesége. Hadházy Ákos független ellenzéki képviselő szerint a pályázat szóról szóra kimásolt részeket tartalmaz abból a korábbi anyagból, amellyel Rétvári Bence EMMI-államtitkár unokatestvére, Huczekné Rétvári Mónika is azonos célra kapott uniós forrásokat. Emellett Hadházy szerint a programok lebonyolításának minőségével, az elszámolásukhoz benyújtott teljesítéssel is gondok vannak (lásd részletesen: <https://24.hu/belfold/2019/05/15/retvari-bence-rokonanak-200-milliot-ero-palyazatabol-masoltak-moron/>)

A civil szervezetek fontosságát jelzi, hogy a Móri Borvidék TDM Egyesület elnöke a város alpolgármestere, elnökségében a helyi vállalkozók mellett a Hegyközség vezetőjét, a város legnagyobb szállodájának igazgatóját, valamint a kulturális központ igazgatóját is megtaláljuk. A város legnagyobb taglétszámú civil szervezetét, a Móri Petőfi Horgászegyesületet egy ellenzéki képviselő, a korábbi alpolgármester vezeti. Bár a legutolsó tisztújításon az ellenjelölt a városvezetéshez közel álló személy volt, ám a korábbi vezető megerősítése után a szervezet ismét megkapta a működéséhez szükséges önkormányzati forrásokat.

A társadalmi párbeszéd intézményeinek „domesztikálásával” a civil szervezetek, a harmadik szektor vált a helyi társadalompolitika legfontosabb partnerévé. A szervezeteikre jellemző „kétirányú érdekközvetítés”, a kapcsolatokra támaszkodó érdekvérvényesítés mechanizmusai azonban ellentmondanak a nyilvánosságra épülő, transzparens együttműködések alapuló civil logikának (Arató – Cohen 1992). A városi középrétegek mobilizálása, értékeik, hagyományaik felértékelése ugyanakkor jelentős legitimitást biztosít a helyi hatalom számára. A városi középosztály, a lokális kulturális elit aktív részese a közös identitás megteremtésének, a fejlesztési projektekben – amint az az interjúkon túl a városfejlesztési dokumentumokban is megjelenik (ITS 2015, TK 2017) – a városvezetés erőforrásként tekint a móri kultúra elemeire.

Miközben a helyi hatalom az országos trendekhez illeszkedve a forrásokat a középosztály megerősítésére koncentrálja (Szikra 2018), a különböző társadalmi csoportok közötti egyenlőtlenségek csökkentését „pontoszerű beavatkozásokkal” kezeli. Az alapvetően a városi középosztály összetartására fókuszáló politika mellett érezhetően háttérbe szorult a marginalizált helyzetű csoportok integrációja.¹² Az Árkpusztán található rész-szegregátum felszámolására ugyan a város 2017-ben közel 85 millió forint pályázati forrást nyert,¹³ azonban az összeget nem használták fel. A polgármester és a városfejlesztési igazgató a projekttől való visszalépést azzal indokolta, hogy míg a pályázat településfelmérést követelt meg, ők az érintett épületek (11 szociális

bérlakás) komfortnövelésére, a körülmények javítására helyezték a hangsúlyt.¹⁴

A város által kínált szociális ellátások között jelentős súllyal szerepelnek természetben nyújtott szolgáltatások. A település „normál” lakásfenntartási, adósságkezelési célú támogatása mellett eseti jellegű települési támogatásban az elmúlt évben 86 fő részesült, míg meghatározott időszakra nyújtott rendkívüli települési támogatáshoz 56 fő jutott. Ezen túlmenően a település 80 darab 5000 forint értékű élelmiszer ajándécsomagot osztott ki. 2018-ban a Családsegítő Központ jelzése alapján az önkormányzat szintén eseti jelleggel biztosított tűzifát móri, illetve felsődobosi rászoruló háztartásoknak. Az Árkpuszta mellett található bútorüzem vezetőjével pedig a Családsegítő munkatársai abban állapodtak meg, hogy a maradványfát a szomszédos rész-szegregátum lakói számára átszállíthatják. Ezen túlmenően a képviselőtestület 2018 júniusában úgy határozott, hogy az általános tartalék terhére, saját forrásból biztosít egyszeri, 12 ezer forintos támogatást azok számára, akik a jogszabályok alapján nem jogosultak a központi rezsicsökkentési támogatásra. A döntés értelmében 260 fő részére összesen 3.144.000 forint került kiutalásra (Beszámoló 2018).

Ezzel együtt sem a roma kisebbségi önkormányzat vezetője, sem más interjúalany nem számolt be jelentősebb etnikai, szociális feszültségről. A városban belül csupán néhány régi udvarházban vannak nagyobb arányban alacsonyabb státuszú roma és nem roma családok, ám ezek az épületek sem képeznek egységes tömböt. A fedél nélkül maradt, illetve a lakásfenntartásra segítséggel sem képes móri és környékbeli polgárokról az 1994 óta működő Hajléktalanok Átmeneti Szállása gondoskodik.¹⁵ A 16 női és 16 férfi férőhellyel rendelkező intézmény a Család- és Gyermekjóléti Központtal együttműködve igyekszik programjaival integrálni a legszegényebbeket.

14 Az egykori majorsági épületben kialakított szobakonyhás lakásokba az önkormányzat bevezette az áramot, ugyanakkor a szociális bérlakások fürdőszobával továbbra sem rendelkeznek. A gázellátást a lakók pb-gázpalackkal oldják meg, jellemzően mobil elektromos melegítővel, illetve fával fűtenek. Árkpuszta és Mór között óránkénti buszjárat biztosítja a kapcsolatot, a területen áthaladó buszjáratokra a majorság mellett kialakított megállóban lehet felszállni.

15 Utcai hajléktalanság nem jellemző a városban. Az intézményt télen olyanok is igénybe veszik, akik az év többi részében eredetileg nem lakás céljára létrejött épületekben, egykori préházak, pincék átalakításával vagy a zártkerti övezetek korábban nyaralóként funkcionáló ingatlanjaiban élnek.

12 A település antiszegregációs tervvel nem rendelkezik, a roma kisebbség helyzetének lehetséges javításával az Esélyegyenlőségi terv vonatkozó részei foglalkoznak (TEP 2011).

13 Projekt megnevezése: Árkpuszta rehabilitációja. (Lásd részletesen: <https://emir.palyazat.gov.hu/nyertes/?node=adatlap&forras=1420&id=8231702>)

A helyi szegények szűk rétegéről tehát a kifejezetten rájuk fókuszáló intézmények¹⁶ és programok gondoskodnak. Az önkormányzat a természetbeni juttatások, eseti pénzsegélyek rendszerén keresztül pacifikálja a potenciális elégedetleneket. Az elkülönített intézményeken keresztül zajló társadalompolitika csekély ráfordítások mellett is politikai stabilitást teremt.

Kultúrpolitika, értékek és integráció

A kultúra, mint integrációs erő a kétezres évek második felétől van jelen hangsúlyosan a város életében. A helyi kultúra újrafelfedezése eleinte szerves fejlődés – főként a sváb közösség és a hozzájuk köthető civil szervezetek – útján, majd a 2008-as válság után megfogalmazódó új gazdasági jövőkép részeként került középpontba. A borászati hagyományok felélesztése és az azokhoz kapcsolódó közösségi események nem csupán az élénkülő fesztiválturizmus,¹⁷ hanem a helyi társadalom összetartásának is fontos eszközévé váltak. Mór legmeghatározóbb identitás csoportja a város középosztályát, felső-középosztályát képviselő sváb közösség, akik a város ünnepeinek, rendezvényeinek és a vendéglátás középpontjában álló borturizmusnak is domináns szereplői. A svábok jelenlétét a városvezetés tudatosan használja imázsformálásra: Mór hivatalos kiadványaiban is hangsúlyosan megjelenik a sváb kultúra, gyakran építenek a velük kapcsolatos pozitív asszociációkra. A felvett interjúkból is az a kép rajzolódik ki, hogy az egykori bányászváros rendszerváltás utáni identitásvesztésével párhuzamosan a sváb közösség mintegy magához asszimilálta a kötőerők nélkül maradt többségeket. A város sváb identitása mára nem elsősorban nyelvi-etnikai, hanem érték-közösséggé definiálható: más sváb településekhez

16 A Család- és Gyermekegészségügyi Központ mellett ilyen szervezet a részben annak munkatársaiból létrejött Családsegítő Alapítvány.

17 A szürethez kapcsolódó Móri Bornapok mára a város legnagyobb rendezvényévé nőtte ki magát, négy nap alatt 35 ezer fő körüli résztvevőt vonz a településre. 1934 óta kisebb szünetekkel tartják meg, a '90-es évektől minden évben megrendezik. A fúvószenesi és néptánc fesztivállal kiegészült rendezvény az ezredfordulóra nemzetközi hírnévre tett szert. A négy napos programsorozat ideje alatt a város egész területén, számos helyszínen kínálnak hagyományörző, kulturális és sportolási lehetőségeket. A város idegenforgalmi szempontból legjövődelműbb eseménye.

hasonlóan (Bindorffer 2001) itt is egyre inkább a németiség presztízse, a hozzájuk társított pozitív sztereotípiák kerültek előtérbe.

A helyi tradíciók, autentikusnak vélt szokások felelevenítésében a bortermeléssel, vendéglátással foglalkozó családok mellett a politikai elit is érdekelt. A sváb hagyományok és a sváb identitás centrumba helyezését a városi programok, közösségi ünnepek is erősítették. A „szimbolikus svábság”, mint társadalomformáló erő túlmutat a szűken vett vérségi-nyelvi kötődésekkel rendelkező polgárok körén. A helyi kultúrpolitika a sváb karaktert – mint normaadó identitást – egyfajta értékalapú integrációs programként használja. A tágran értelmezett sváb kultúrára épülő identitáspolitika a múlt elemeinek felhasználásával teremt közösségi kohéziót: a svábok szorgalmával, összetartásával azonosuló városi középosztályt értékeli fel.

Az előző identitáselemek tehát nem csupán a szlogenek és kiadványok szintjén jelennek meg, hanem a város aktívan támogatja a helyi hagyományok megőrzését. Miközben ezek megtartásához a városvezetés jelentős forrásokat biztosít, a lebonyolítás operatív részéből a civil szervezetek mellett az önkormányzati intézmények is kiveszik a részüket. A tudatos identitásteremtés első számú felelőse a többfunkciós közművelődési intézményként tevékenykedő *Lamberg-kastély Kulturális Központ*. A Közművelődési Közalapítvány – saját eseményeinek megszervezése mellett – a városi rendezvények és a civil szervezetek programjainak finanszírozásáért felel. E két önkormányzati fenntartású intézmény segítségével a helyi politika jelentős befolyást gyakorol a város kulturális életének fejlődésére.

A borkultúrához, a sváb közösséghez kötődő nagyobb rendezvények (Szent György-heti Vigaságok, Móri Bornapok, Mórikum Kultúr-Fröccs Fesztivál) mellett a város meghatározó identitás csoportjainak számos kisebb emléknapijának (Bányásznapi, Romanapi stb.), illetve a nagy múltú kulturális közösségek újabb eseményeinek (Public Art köztéri művészeti hét) is helyt ad a város. A Mórhoz kapcsolódó bányák a rendszerváltást követő időszakban bezártak, ám a város két bányász közösségéhez tartozók (Márkus hegyiek, illetve gyóniak) sokáig egymás emlékhelyeit sem koszorúzták. A mára hagyománnyá vált Bányásznapi közös megtartása érdekében a jelenlegi polgármester békítette össze a két bányász csoportot.

A kulturális egyesületek, alapítványok vezetőivel készült interjúk alapján a városvezetés jól

egyensúlyoz a művészeti csoportok között is. A kulturális központ igazgatójának elmondása alapján a tavaszi szezonról nincsen olyan hét, amikor ne lenne valamilyen kisebb-nagyobb helyi kulturális esemény. A móri művésztszadalom szerkezete a profi, illetve az amatőr-műkedvelő megosztottsággal írható le. Míg a Képző- és Iparművészeti Szabadiskola Alapítvány¹⁸ alapvetően képzett művészeket tömörít, addig a MIKSZ – Móri Írók, Képzőművészek Szövetsége Egyesület – elnevezése dacára egyfajta önképzőkörként működik. A megosztottság azonban főként identitásbeli: ha a mindennapok során nincs is partnerség a két szervezet között, a *Public Art nevé* köztéri művészeti hét megrendezésében mindkét szervezet közreműködik. Az önkormányzat támogatása mellett a Szabadiskola és a MIKSZ is többféle évközi kiállítás, kulturális program lebonyolításában vesz részt. A városban emellett öt néptáncegyüttes, két fúvószenekar is működik – az önkormányzat támogatásával valamennyien a közösségi rendezvények rendszeres fellépői.

A gazdag és rendszeres kulturális programkínálat, a fesztiválok és emléknapok a turizmus felendítéséhez és a városi társadalom összetartásához is hozzájárulnak. Az emblematisz rendezvények mindegyike évtizedes történetre tekint vissza, az újabb események pedig szintén közösségformáló szerepet töltenek be. A város ünnepeinek egy része túlnőtt a szűkebb közösségek keretein: a Móri Bornapok éppúgy a helyi identitás részét képezi, ahogyan a Bányász nap is a kollektív emlékezet meg erősítését szolgálja.

Az újratereztett helyi identitás, a borkultúrára és a sváb hagyományokra épülő turizmus fókuszba helyezése a fejlesztési források felhasználásában is megnyilvánul. Az ország uniós csatlakozásával elérhető pályázati pénzekkel a városvezetés tudatosan gazdálkodott: a rehabilitációs munka elsősorban a közösségi-turisztikai szempontból meghatározó városmag megújítására, a helyi polgárságot kiszolgáló közintézmények korszerűsítésére fordították (ITS 2015, TK 2017). A kulturális és épített örökség megóvásában, a borászati és gasztronómiai hagyományok újrafelfedezésében a városvezetés a helyi vállalkozásokkal is együttműködik. A helyi kultúra a gazdaságfejlesztésnek, a lokális társadalom politikai integrációjának is központi elemévé vált.

18 Az Alapítvány elnöke szobrászművész, a város díszpolgára, a helyi kulturális élet meghatározó alakja.

Konklúzió

Mórton a lokális integráció legmeghatározóbb szereplője hagyományosan a település politikai vezetése. A rendszerváltás óta eltelt időszak mindkét polgármestere egy-egy válságperiódusban látott munkához: eltérő szemlélettel, ám mindketten sikerrel konszolidálták a város társadalmi-gazdasági viszonyait. Az első időszak alapvetően gazdaságmunkahelyteremtési eszközökkel ért cél, míg az ezredforduló utáni városvezetés az identitás- és kultúrpolitikára helyezte a hangsúlyt.

A '89-től 2006-ig regnáló polgármester helyesen ismerte fel a város ipari múltjában, földrajzi elhelyezkedésében, német ajkú népességben rejlő munkaerőpiaci lehetőségeket. Az adott időszak legintenzívebb integráló erejének a városba beáramló, nagyarányú külföldi működő tőke tekinthető. Mivel Mórton a járműiparhoz kapcsolódó ágazatok jelentős múltra tekintenek vissza, a város gyorsan alkalmazkodott a rendszerváltással megjelenő piaci viszonyokhoz. Az első városvezetés által biztosított feltételeket a külföldi befektetők kedvezőnek ítélték meg. A főként autóalkatrész-gyártással foglalkozó nemzetközi közepes és nagyvállalatok beruházásai ma is stabil munkahelyeket és állandó bevételeket biztosítanak a város számára.

A 2008-as válság után a helyi gazdaság több lábón állása érdekében a sváb közösség tradíciói, a hozzájuk köthető szőlőtermesztés és a borászati hagyományok feléléstése került élőtérbe. Utóbbi nemcsak a turizmus alapjává, hanem a helyi identitás fontos elemévé vált. Az országos tendenciáknak megfelelően a móri társadalompolitikai integrációjának is meghatározó eszközeé vált a múlt elemire épülő identitáspolitika (Csurgó 2014; Csurgó – Szatmári 2014; Csurgó – Kovách 2018). Noha a némettség lélekszáma tíz százalék alatti, szokásaik „újratereztését” a városvezetés képes volt politikai tőkévé konvertálni: a sváb tradíciók és népi hagyományok ötvözetéből létrejött városi identitással a helyi középosztály szélesebb rétegei azonosulnak.

A fejlesztéspolitika szintén nagymértékben épít a helyi adottságokra, az ország más területein tapasztaltakhoz hasonlóan a közösségi beruházások egyre növekvő arányban támaszkodnak erőforrásként a lokális kultúra elemire (Kovách 2007; Megyesi 2014). Bár a városban működő multinacionális vállalatok nem befolyásolják érdemben a beruházásokat, a helyi vállalkozók és a politikai vezetés között intenzív együttműködés tapasztalható. Mivel a tervezés fázisában igen gyakran a civil szervezetek képviselik a társadalmi igényeket, ezért e szervezetek vezetésében a

helyben fontos véleményformálók, a vendéglátásban és borturizmusban érdekelt családok mellett a városi döntéshozókhoz közel állókat is megtaláljuk.

A vertikális kapcsolatokon nyugvó, összekapcsoló társadalmi tőke negatív hatásaira azonban már más szerzők is felhívták a figyelmet (Megyesi 2014): a források elsősorban a jobb érdekérvényesítő-képességű, a folyamatokra nagyobb befolyással bíró középrétegek érdekeit szolgálják. Az alapvetően a városi középosztály összetartására fókuszáló politika mellett érezhetően háttérbe szorul a marginalizált helyzetű csoportok integrációja: a fejlesztések területe és társadalmi metszete egyenetlen. Bár a rászorulóknak szűk rétegének ellátása megoldott, a nekik dedikált programok és intézmények, az önkormányzat által biztosított természetbeni juttatások és eseti pénzsegélyek – szintén az általános folyamatokhoz hasonlóan (Csurgó – Kovách 2018; Husz 2018) – klienssé teszik a szociális transzferek kedvezményezettjeit.

A Móron feltárt integrációs sémák tehát illeszkednek a középrétegek érdekeit előtérbe helyező országos trendekhez, ám a társadalmi szervezetek szerepe és funkciója különbözik a civil szféra hagyományos, „alulról építkező” megközelítésétől. A helyi közéletet meghatározó civil szervezetek működésének központjában az egymástól távol eső társadalmi csoportok összekapcsolása helyett elsősorban a középosztály megerősítése, mobilizálása, részvételre való szocializálása áll. Ugyan utóbbi szerepkör hozzájárulhat a közügyek demokratizálásához, a szervezeteikre jellemző „kétirányú érdekközvetítés”, a kapcsolatokra támaszkodó érdekérvényesítés mechanizmusai ellentmondanak a nyilvánosságra épülő, transzparens együttműködésen alapuló civil logikának (Arató – Cohen 1992). További kutatási kérdés lehet, hogy a társadalmi párbeszéd intézményeinek központosítása, a helyi identitás- és kultúrpolitika partnerévé tett civil szervezetek modellje országos viszonylatban mennyire elterjedt.

Felhasznált szakirodalom

- Arato Andras – Cohen, Jean L. 1992 *Civil Society and Political Theory*. Massachusetts Institute of Technology Press, 77.
- Bindoffer Györgyi 2001 *Kettős identitás – Etnikai és nemzeti azonosságtudat Dunabogdányban*. Új Mandátum Könyvkiadó. Budapest https://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/uploads/files/olvasoszoba/intezetikiadvanyok/Kettos_identitas.pdf (Letöltés: 2019. 09.06)
- Csurgó Bernadett 2014 A vidék nosztalgijája: Kulturális örökség, turizmus- és közösségszervezés három észak-alföldi kistérségben. *socio.hu: Társadalomtudományi Szemle*, (4) 2:1-20. <https://doi.org/10.18030/SOCIO.HU.2014.2.1>
- Csurgó Bernadett – Szatmári Anita 2014 Vidéki kultúra, helyi közösség és lokális identitás: A kulturális örökség szerepe a lokális identitáspítésben és a helyi közösségfejlesztésben Hajdúdorogon és Hajdúhadházon. *Metszetek – Társadalomtudományi Folyóirat*, 3:33-51. On-line: http://metszetek.unideb.hu/videki_kultura_csurgo_bernadett_szatmari_anita_2014_03
- Csurgó Bernadett – Kovách Imre 2018 A szegénység elleni projektek haszna. A kisvárosi szociális földprogram példája. *Magyar Tudomány*, (179) 6:902-911. http://epa.oszk.hu/00600/00691/00177/pdf/EPA00691_mtud_2018_06_902-911.pdf (Letöltés: 2019. 08. 05.)
- Gerő Márton 2012 A civil társadalom néhány trendje Magyarországon 1990 után. Kovách Imre szerk. *Társadalmi integráció*. MTA Társadalomtudományi Kutatóintézet. Budapest.
- Gerő Márton – Vigvári András 2018 Közfoglalkoztatás, redisztribúció és helyi hatalom. *Esély* 2019/2:1-30. http://esely.org/kiadvanyok/2019_2/esely_2019-2_1-1_gerovigvari_kozfoglalkoztatasi.pdf (Letöltés: 2019. 08. 05.)
- Gerring, John 2006 *Case study research: principles and practices*. Cambridge University Press. Cambridge. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511803123>
- Husz Ildikó 2018 Szegénységcsökkentést célzó programok és a projektfoglalkoztatás, *Magyar Tudomány* (179) 6:871-884. https://mersh.hu/mod/object.php?objazonosito=matud_f7998_i1 (Letöltés: 2019. 09.06)
- Kovách Imre 2007 A fejlesztéspolitika projektésítése és a projektosztály. *Szociológiai Szemle*, 3-4:41-59.
- Kovách Imre – Gerő Márton 2015 Struktúrák, egyenlőtlenségek, hálózatok. *socio.hu*, 3. szám. https://socio.hu/uploads/files/2015_3/gerokovach.pdf (Letöltés: 2019. 08. 05)
- Kovách Imre – Hajdu Gábor – Gerő Márton – Kristóf Luca – Szabó Andrea 2017 Az integrációs modell. Kovách Imre szerk. *Társadalmi integráció*, MTA Társadalomtudományi Kutatóintézet, Budapest.

- Kovács Imre – Kucerová, Eva 2006 The Project Class in Central Europe: The Czech and Hungarian Cases. *Sociologia Ruralis*, No. 1, Vol. 46:181-189.
- Kovács Imre – Kucerová, Eva 2009 The Social Context of Project Proliferation – The Rise of a Project Class. *Journal of Environmental Policy & Planning*, Vol. 11, No. 3:203-220. <https://doi.org/10.1080/15239080903033804>
- Megyesi Boldizsár 2014 Fejlesztéspolitika helyben, *socio.hu*, 3. szám. https://socio.hu/uploads/files/2014_3/megyesi.pdf (Letöltés: 2019. 09.06)
- Miszlivetz Ferenc 2010 *A civil társadalom paradigmája*, Új Reformkor. <https://iask.hu/hu/miszlivetz-ferenc-a-civil-tarsadalom-paradigmaja/> (Letöltés: 2019. 09.06)
- Mór Települési Arculati Kézikönyv (2017) <https://mor.hu/sites/all/files/docs/818/8991.pdf> (Letöltés: 2019.06.12)
- Mór Város Integrált Településfejlesztési Stratégiája, II. Stratégia (2015) <https://mor.hu/sites/all/files/docs/332/2674.pdf> (Letöltés: 2019.06.12)
- Mór Város Településfejlesztési Konceptiója (2017) <https://mor.hu/sites/all/files/docs/853/8452.pdf> (Letöltés: 2019.06.12)
- Sjöblom, Setfan – Löfgren, Karl – Godenhjelm, Sebastian 2013 Projectified politics – temporary organisations in a public context. *Scandinavian Journal of Public Administration*, 17 (2):3-12.
- Sz. Tóth Judit 2006 *Megújuló szokások a Pilis-hegység német közösségeiben*. In Márkusné Vörös Hajnalka – Mészáros Veronika szerk. *Háztörténetek – A dunántúli németek kulturális jellemzői*. Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, 163-183. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_VESZ_Sk_06_Haztort/?query=sv%C3%A1b%20identit%C3%A1s&pg=184&layout=s (Letöltés: 2019. 09.06)
- Szabó Márton 2009 Autonómia és etatizmus a magyar civil társadalomban. *Politikatudományi Szemle* XVIII/3:157-163. http://www.poltudszemle.hu/szamok/2009_3szam/szabomate-2009-3.pdf (Letöltés: 2019. 09.06)
- Szakra Dorottya 2018 Távolodás ez európai szociális modelltől – a szegénység társadalompolitikája. *Magyar Tudomány*, (179) 6:871-884. https://mersz.hu/mod/object.php?objazonosito=matud_206_i1 (Letöltés: 2019. 09.06.)
- Települési Esélyegyenlőségi Program – Mór Város Önkormányzata részére (2011–2016) http://archiv.mor.hu/upload/file/mor_-_telepulesi_eselyegyenlosegi_program__2011-2016_.pdf (Letöltés: 2019.06.12)
- Voszka Éva 2006 Uniós támogatások – a redisztribúció új szakasza. *Külgazdaság*, 6:8-30.
- Yin, Robert K. 2009 *Case Study Research: Design and Methods*. SAGE.